

Τα κλέφτικα τραγούδια

Τα κλέφτικα τραγούδια που κατατάσσονται στα δημοτικά τραγούδια παίρνουν το όνομά τους από το περιεχόμενο των στίχων τους. Είναι δημιουργήματα μιας συγκεκριμένης περιόδου, της Τουρκοκρατίας –και ακριβέστερα είναι συνθεμένα μέσα στον 18ο και στις αρχές του 19ου αιώνα– και μιας ορισμένης περιοχής, της ηπειρωτικής Ελλάδας. Τα κλέφτικα τραγούδια δημιούργησαν ένα καινούργιο είδος δημοτικής ποίησης, που ήταν και το τελευταίο της προφορικής μας παράδοσης και λογοτεχνίας.

Πριν όμως γίνει εκτενέστερη αναφορά στα κλέφτικα τραγούδια θα ήταν χρήσιμο να γίνει η διαφοροποίηση των ρόλων των Κλεφτών και των Αρματολών στην εποχή της Τουρκοκρατίας.

Κλέφτες

Στη σημερινή εποχή διαχωρίζουμε τους όρους κλέφτης και ληστής. Στην εποχή της Τουρκοκρατίας αυτές οι λέξεις ήταν ταυτόσημες, με τη διαφορά ότι τη μια λέξη τη χρησιμοποιούσε ο λαός και την άλλη οι μορφωμένοι. Οι Κλέφτες λοιπόν ήταν άνθρωποι, που κυνηγημένοι από το νόμο, ζούσαν στα βουνά χωρίς να δουλεύουν και λήστευαν τους περαστικούς διαβάτες ή ακόμα χειρότερα κατέβαιναν στα χωριά και λεηλατούσαν ό,τι έβρισκαν. Αποτελούσαν μόνιμο παράγοντα ανησυχίας και αταξίας. Οι Κλέφτες δεν ζούσαν μόνοι τους, παρά σε μικρές ή πολυάριθμες οργανωμένες συμμορίες. Είχαν μάλιστα και αρχηγό που τον ονόμαζαν πρωτοκλέφτη .

Αυτές οι συμμορίες δεν αποτελούνταν μόνο από Έλληνες, ούτε οι Έλληνες βέβαια ήταν οι μόνοι ληστές. Πολύ συνηθισμένες ήταν και οι τουρκαλβανικές συμμορίες, καθώς και οι μικτές, δηλαδή αυτές που αποτελούνταν από Τούρκους, Έλληνες ή Αλβανούς. Η τελευταία αυτή αναφορά, παρόλο που αποσιωπάται από τους ιστορικούς είναι ευνόητη: Οι κατατρεγμένοι από το νόμο Κλέφτες δεν είχαν περιθώρια για εθνικές διακρίσεις. Δύσκολα μπορεί να πιστέψει κανείς πως ακόμα και οι Έλληνες Κλέφτες έκλεβαν μόνο τους Τούρκους ή όπως συχνά αναφέρεται, και τους πλούσιους αλλά υποταγμένους Έλληνες. Βιαιοπραγίες εναντίον των ισχυρών –χριστιανών ή Οθωμανών– επιχειρούσαν στην πραγματικότητα σπάνια και μόνο στην περίπτωση που ένοιωθαν εξαιρετικά ισχυροί. Συνήθως ήταν

αδύνατο να επιλέγουν οι Κλέφτες ποιους θα λεηλατούσαν και προφανώς θα απέφευγαν να ερεθίζουν την εξουσία με άσκοπους φόνους, ιδίως Τούρκων.

Οι Κλέφτες ήταν ο φόβος και ο τρόμος των χωρικών και όπως είναι φυσικό δεν ήταν καθόλου αρεστοί σ' αυτούς. Δεν είναι λίγες οι μαρτυρίες όπου χωρικοί αντιστέκονταν τους ληστές για να προστατέψουν τις περιουσίες τους. Οι Κλέφτες αποτελούσαν λοιπόν μια μόνιμη πληγή και δεν ήταν δυνατό να προκαλούσαν το θαυμασμό. Τα τελευταία χρόνια όμως της Τουρκοκρατίας, όταν πια φούντωσε το αίσθημα για την ελευθερία, ορισμένοι πατριώτες πίστεψαν ότι οι Κλέφτες μπορούσαν να αποτελέσουν τον πυρήνα ενός επαναστατικού στρατού. Ο ανώνυμος συγγραφέας μάλιστα της «Ελληνικής Νομαρχίας» τούς παρουσιάζει ως ανθρώπους που, μην μπορώντας να υποφέρουν τον τούρκικο ζυγό, ανεβαίνουν στα βουνά, αναζητώντας την ελευθερία τους. Κατά τον ανώνυμο συγγραφέα πάντα της «Ελληνικής Νομαρχίας», οι Κλέφτες ζούσαν στα βουνά τρώγοντας για μέρες μόνο χόρτα και πίνοντας μόνο νερό, χωρίς να ενοχλούν ούτε στο ελάχιστο τους χωρικούς ή τους Έλληνες που είχαν παραμείνει στα χωριά ή στις πόλεις. Φυσικά αυτή η άποψη είναι πολύ ρομαντική για να αγγίζει έστω και στο ελάχιστο την πραγματικότητα.

Αρματολοί

Σήμερα υποστηρίζεται η άποψη, ότι ο θεσμός των αρματολικιών είναι δημιούργημα των συνθηκών της Τουρκοκρατίας και όχι βυζαντινό κατάλοιπο. Φαίνεται ότι πρωτοδημιουργήθηκε στα Άγραφα, από τον σουλτάνο Μουράτ Β', γύρω στα 1430. Σιγά-σιγά αυτός ο θεσμός διαδόθηκε σ' όλη την ηπειρωτική Ελλάδα. Ο θεσμός των Αρματολών αντιπροσωπεύει την προσπάθεια της οθωμανικής εξουσίας, αλλά και της ίδιας της κοινωνίας, να περιορίσει τη ληστεία. Αποστολή των Αρματολών ήταν να επιμελούνται την εσωτερική τάξη των περιοχών τους, να επιτηρούν τις ορεινές διαβάσεις και να προστατεύουν τους κατοίκους από τις επιδρομές των Κλεφτών. Αρματολίκια συναντιούνται μόνο στις ορεινές περιοχές που συχνά ήταν πυκνοκατοικημένες από συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς. Η δημιουργία τους οφείλεται προφανώς στην αδυναμία της οθωμανικής αυτοκρατορίας να τηρεί την τάξη σ' όλη την επικράτειά της.

Η ιστορία των αρματολών χωρίζεται σε δυο μεγάλες περιόδους:

Η 1η περίοδος εκτείνεται από τον 15 μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα. Οι Αρματολοί αυτή την εποχή αποκτούν μεγάλη εξουσία. Μερικές φορές μάλιστα φτάνουν στο σημείο να μην επιτρέπουν την είσοδο Τούρκων στην περιοχή της επιρροής τους. Η μόνη σχέση που έχουν με την τούρκικη εξουσία είναι να της δίνουν τα χρήματα

που μάζευαν από τους φόρους. Ο καπετάνιος των Αρματολών κατέχει υψηλή κοινωνική θέση, αυτός είναι ο δικαστής, ο φύλακας, ο προστάτης και αυτός που ορίζει το ποσό, που πρέπει να πληρώσει ο καθένας ως φόρο.

Η 2η περίοδος διαρκεί από τις αρχές του 18ου αιώνα ως το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Σ' αυτό το διάστημα η τουρκική εξουσία προσπαθεί να περιορίσει ή να εξαλείψει αυτό το θεσμό, παραμερίζοντας από τις ηγετικές θέσεις τους Έλληνες αρματολούς και βάζοντας στη θέση τους Αλβανούς. Οι Έλληνες Αρματολοί αναγκάζονται να υπερασπιστούν τα παλιά τους προνόμια και έτσι έρχονται σε ρήξη με το οθωμανικό κράτος. Πολλοί από αυτούς γίνονται Κλέφτες και καταφεύγουν στα βουνά. Το 1836 γίνεται η τελευταία και οριστική διάλυση των αρματολικών σωμάτων από τον Ιμίν πασά.

Τα κλέφτικα τραγούδια και η ιστορία τους

Τα κλέφτικα τραγούδια αναφέρονται όχι τόσο στους Κλέφτες όσο στους Αρματολούς. Η ονομασία κλέφτικα δεν αποτελεί εμπόδιο αφού, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η λέξη αυτή χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και για τους Αρματολούς. Εκτός αυτού μας είναι δύσκολο να πιστέψουμε ότι ο λαός έγραψε τέτοια τραγούδια για να υμνήσει τους Κλέφτες, τη στιγμή μάλιστα που δεν του ήταν καθόλου συμπαθείς. Αντίθετα οι Αρματολοί ήταν αυτοί που τους προστάτευαν από τους Κλέφτες και απομάκρυναν τους Τούρκους από την περιοχή της κυριαρχίας τους.

Τα τραγούδια αυτά πρωτοβγήκαν μάλλον στις αρχές ή στα μέσα του 18ου αιώνα, όταν δηλαδή το κύρος των Αρματολών είχε αυξηθεί, μια που δεν περιόριζαν μόνο τη ληστεία, αλλά προσπαθούσαν να απομακρύνουν τους αλλόθρησκους που διεκδικούσαν τις θέσεις και τα αξιώματά τους. Εκτός αυτού τα παλιότερα τραγούδια που μας σώζονται αναφέρονται όλα στους Αρματολούς, που η δράση τους τοποθετείται γύρω στα μέσα του 18ου αιώνα, όπως για παράδειγμα στον Χρήστο Μιλιόνη, τον Λάπα, τον Ζίδρο...

Άλλο γεγονός που ενισχύει αυτήν την άποψη είναι ότι ο χώρος δημιουργίας του κλέφτικου τραγουδιού είναι οι περιοχές όπου έδρασαν οι αρματολοί, δηλαδή η Στερεά Ελλάδα, η Θεσσαλία, η Ήπειρος και η δυτική Μακεδονία. Ενώ η «κλεψιά» ήταν πανελλήνιο φαινόμενο, που υπήρχε πολύ πριν από τη δημιουργία αυτών των τραγουδιών και που δεν σταμάτησε, όταν έπαψαν πια να δημιουργούνται τραγούδια αυτού του είδους.

Τα κλέφτικα τραγούδια είναι πολύ απλά στην τεχνική τους δομή. Τα διάφορα

μοτίβα που χρησιμοποιούνται για την αρχή είναι περιορισμένα. Τα θέματα που συναντούμε σ' αυτού του είδους τα τραγούδια είναι ή η νικηφόρα μάχη ή ο ένδοξος θάνατος. Οι ήρωες που εξυμνούνται δεν έχουν υπερφυσικές ικανότητες. Είναι απλοί θνητοί με συνηθισμένα σπαθιά και ντουφέκια. Τα τραγούδια αυτά είναι ολιγόστιχα, λιτά, χωρίς εξηγήσεις και περιγραφές περιστατικών. Η μετάβαση από την μια εικόνα στην άλλη γίνεται γρήγορα, απότομα, χωρίς πρωτύτερα να μας προετοιμάσει γι' αυτήν την αλλαγή. Ο ζωντανός διάλογος συναντιέται σ' όλα σχεδόν τα τραγούδια. Όταν δεν υπάρχει δεύτερο πρόσωπο ο δημιουργός εισάγει τότε ένα συμβατικό πρόσωπο, όπως ένα πουλί με ανθρώπινη λαλίτσα, ή μια «ξανθή κόρη», ή μια «παπαδοπούλα», ή κάτι παρόμοιο, για να δημιουργηθεί ο διάλογος. Μέσω αυτών των προσώπων δίνεται η ευκαιρία στον τραγουδιστή να μιλήσει χωρίς να χαλάσει ταυτόχρονα την όλη σκηνή που έχει δημιουργηθεί.

Το πνεύμα του κλέφτικου τραγουδιού

Το κύριο χαρακτηριστικό των κλέφτικων τραγουδιών είναι η στάση των ανθρώπων που εξυμνούνται απέναντι στη ζωή. Οι ήρωές του δεν φοβούνται τον θάνατο, μάλιστα τον προτιμούν από μια σκλαβωμένη και ατιμωτική ζωή. Η ελευθερία και η ελεύθερη ψυχή παρουσιάζεται ως το κυριότερο αγαθό. Γι' αυτήν αγωνίζονται, αρνούμενοι να τους εξουσιάζουν άλλοι.

Ο σκοπός τού δημιουργού δεν είναι τόσο να περιγράψει ένα περιστατικό, παρά να μας δώσει και να εκφράσει την ελεύθερη συνείδηση του Κλέφτη. Αξιοσημείωτο είναι αυτό που γράφει ο Γιάννης Αποστολάκης στο βιβλίο του «Το κλέφτικο τραγούδι»: *«Το περιστατικό βέβαια γεννάει το κλέφτικο τραγούδι δε θέλει όμως ρώτημα πως στην τελειότερη μορφή του το τραγούδι δεν είναι μια φορά η διήγηση του περιστατικού. Ούτε το τραγικό τέλος τού Κλέφτη, ούτε τα έργα του, όσο ξακουστά κι αν είναι, και πολύ λιγότερο τα αισθήματα και οι ιδέες του για τη φύση και για τον κόσμο, κάνουν την ουσία του κλέφτικου τραγουδιού. Το κλέφτικο τραγούδι δεν είναι διήγηση υπερφυσικού ή μυθικού περιστατικού, ούτε λυρική διάχυση λεπτών ή παράδοξων αισθημάτων, ούτε περιγραφή και θεωρία της Φύσης. Εξωτερικά μοιάζει να είναι η έκφραση του θαυμασμού για το εξαιρετικό άτομο, ο ύμνος του όμως στην ουσία είναι το πρώτο αδρό σχεδίασμα της καινούργιας μορφής του Έλληνα. Αίσθημα, λοιπόν, θεωρία, δράση μπορεί να μη λείπουν και δεν λείπουν, όμως όλα αυτά βρίσκονται στο τραγούδι, επειδή ο δημοτικός ποιητής τα θεωρεί απαραίτητα για να φτάσει στον πόθο του που είναι η σύλληψη του ανθρώπου. Η μεγάλη αξία και πρωτοτυπία του κλέφτικου τραγουδιού βρίσκεται στον καινούργιο πόθο, που γεμίζει την ψυχή τού δημοτικού ποιητή, στον πόθο για*

το σύνολο και όχι για το μέρος, στον πόθο για τον άνθρωπο και όχι για το μερικό φανέρωμά του, είτε σε λόγο, είτε σε έργο, όσο κι αν είναι αυτό εξαιρετικό».

Πηγή: filoimousikistisviotias.blogspot.com